

SANTA JĒRĀNE

LU Latviešu valodas institūts
 sj@inbox.lv

Īpašvārdu vārdnīca: jēdziena robežas un pāri tām

Leksikogrāfijas vārdnīcā *Dictionary of Lexicography* (DL) lasāms, ka onomastiska (jeb īpašvārdu) vārdnīca ir darbs, kurā sniegti skaidrojumi par personvārdiem vai citiem īpašvārdiem (DL 2001; 102).

Nevarētu teikt, ka piedāvātais skaidrojums ir aplams, tomēr tas paver iespēju diskusijai par to, kāda ir īpašvārdu vārdnīca. Līdzās tādiem darbiem, ko varētu saukt par klasiskām īpašvārdu vārdnīcām (kā, piemēram, *Latvijas vietvārdu vārdnīca* vai lietuviešu uzvārdu vārdnīca *Pavardžių žodynas*) gan latviešu, gan lietuviešu leksikogrāfijā ir tādi darbi, ku ru piederība onomastisko vārdnīcu žanram līdz šim gandrīz nav apspriesta. Piem., Viļa Kalvaiša (*Wilius Kalwaitis*) Lietuwiszķų *Wardų Klėtele* (1910), Gunnara Treimaņa "Vārdu noslēpumi" (2002), Dzintras Kalniņas sastādītais izdevums "Vārda noslēpums. Kāpēc tevi tā sauc..." (2008) un citi līdzīgi darbi. Līdz ar to nav viennozīmīgas atbildes, vai tie uzskatāmi par onomastiskām vārdnīcām.

"Valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā" (VPSV) nav iekļauts termins *onomastiska vārdnīca* vai *onomastikons*, bet ir atrodami četri citi termini – *vietvārdu vārdnīca personvārdu vārdnīca*, *vietvārdnīca* un *gazetīrs*. Abi pēdējie skaidroti kā "sistematizēts vietvārdu saraksts vai ģeogrāfiska vietvārdu vārdnīca" (VPSV 2007; 451).

Ja pēc šāda parauga tiktu skaidrots arī jēdziens *personvārdu vārdnīca*, tad par savdabīgu personvārdu vārdnīcu varētu saukt arī telefongrāmatu, un tas nebūtu pretrunā ar VPSV sniegto jēdziena *vārdnīca* definīciju.

VPSV jēdziens *personvārdu vārdnīca* skaidrots nedaudz citādi nekā *vietvārdnīca* vai *gazetīrs*: "vārdnīca, kurā apkopoti personvārdi, parasti dodot norādi par to izplatību, cilmi, etimoloģiju" (VPSV 2007; 296).

Šī referāta mērķis ir onomastisko vārdnīcu kontekstā aplūkot tieši netradicionālus leksikogrāfiskos darbus, pievēršot uzmanību to struktūrai un saturam. Viens no šādiem darbiem ir jau minētā *Lietuwiszķų Wardų Klėtele* (LWK).

Darbam ir divas daļas – *Lietuwiszķi ir Lietuvių wardai nuo senowės iki szių dienų* (la. *Lietuviski un lietuviešu (īpaš)vārdi no senatnes līdz mūsu dienām*) un *Wisokie wardai wien iz prusiszkos Lietuwos* (la. *Visādi (īpaš)vārdi tikai no prūšu Lietuvas*) (LWK 1910; VIII). Abas sīkāk dalītas nodaļās.

Līdzās antroponīmiem, mitonīmiem un oikonīmiem, kas veido visu pirmo daļu un pirmās divas nodaļas no otrās daļas, otrajā daļā iekļauti arī dzīvnieku un putnu, kukaiņu, koku, krūmu un augu nosaukumi (ar tulkojumiem vācu valodā), tādi kā *Awins – der Hammel* (LWK 1910; 72), *Liepa, lėpa – die Linde* (LWK 1910; 77).

Tāpat otrajā daļā dotas "dzīvnieku valodas" (*Gywuņų kalbos*). Tā, piemēram, gailim nosauktas pat piecas šādas "valodas" – bez *Kukurykū! Kukurykū!* arī *Tinginy kelk, tinginy kelk* (la. *Sliņķi, celies!*) (LWK 1910; 85) u.c.

Pēdējo nodaļu veido parunas (*Priežodžei*), piem., *Nuliudęs lyg žemes pardawęs* (la. *Noskumis, it kā būtu zemi pārdevis*) (LWK 1910; 108), *Užtiko kai szuniui muilas* (la. *Patika kā sunim ziepes*) (LWK 1910; 109).

Piemēram, lietuviešu leksikogrāfe Evalda Jakaitiene (*Evalda Jakaitienė*) savā monogrāfijā *Leksikografija* (2005) šo V. Kalvaiša darbu min nodaļā pie īpašvārdu vārdnīcām (skat. Jakaitienė 2005; 237), kaut gan šīs vārdnīcas tips patiesībā nav viennozīmīgi nosakāms – līdzās onīmiem iekļauti arī sugasvārdi. Turklāt, piemēram, mīklu un parunu kārtojums pat nav sistēmisks.

Literatūras saraksts

DL 2001 – Hartmann, Reinhard, James, Gregory. <i>Dictionary of Lexicography</i> . London: Routledge, 2001.	<i>Pavardžių žodynas</i> . Atsak. red. A. Vanagas. Vilnius: Mosklas, 1985–1989.
Jakaitienė 2005 – Jakaitienė, Evalda. <i>Leksikografija</i> . Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.	VNa – Treimanis, Gunnars. <i>Vārdu noslēpumi</i> . Rīga: Juvetas, 2002.
<i>Latvijas vietvārdu vārdnīca</i> . Atb. red. O. Bušs. Rīga: LU latviešu valodas institūts, 2003–2013.	VNb – <i>Vārda noslēpums. Kāpēc tevi tā sauc...</i> Sast. Dz. Kalniņa. Rīga: Avots, 2008
LWK – Wilius, Kalwaitis. <i>Lietuwiszķų Wardų Klėtele</i> . Tilžē, 1910.	VPSV 2007 – <i>Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca</i> . Atb. red. V. Skujiņa. Rīga: Valsts valodas aģentūra, 2007.